

*Даний матеріал наводиться в
демонстративних цілях. Через це файл не
відображає повний обсяг роботи. Для
отримання цілісної інформації по цій чи іншій
роботі звертайтеся до менеджерів сайту
kursach.in.ua*

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Біографія та історичні чинники, які вплинули на погляди Станіслава Оріховського.....	4
Розділ 2. Оріховський та його погляди на проблеми побудови ідеальної держави.	11
Розділ 3. Суспільно- політичні ідеї та теорія природного права у працях С. Оріховського.....	15
Висновки.....	19
Список використаних джерел.....	20

Вступ

Розділ 1. Біографія та історичні чинники, які вплинули на погляди Станіслава Оріховського

С.Оріховський належав до старовинного герба «Окша» (Сокира). За гербовою легендою першими носієм його був рід Вершовичів, виїзжий з Чехії у XII ст. Первинний осередок польських Окшичів Ю.Туменовна, знана дослідниця родоводу Оріховських, виокремлює в Сандомирській і Краківській землях, що безпосередньо межували з Руссю. За її ж даними, майбутній родовий маєток Роксолана – село Оріховці – в 1353 р. належало руському боярину Осташку Потрутовичу. На підставі свідчень самого С.Оріховського Туменовна припускає, що саме з цим русинським родом «пошлюбилися» його предки, і у спадок від Потрутовичів одержали Оріховці. Таким чином, свій перший родовий маєток і саме прізвище предки Роксолана набули вже в Русі.

Перша пряма згадка про Оріховських датується 13 березня 1424 р., коли в перемиських актах гродських і земських зустрічається, як свідок вироку, Миколай Оріховський. З запису стає відомим, що він мав брата Яна, і вже їх батько сидів у Оріховцях, а мати другим шлюбом була пов'язана з Миколаєм Солецьким. Туменовна схиляється до датування першої появи предків Оріховського на Русі кінцем XIV ст., вірогідно за Яна з Тарнова, руського старости (1387 – 1401) і воєводи Сандомирського, або навіть раніше, за руського старости Оттона Пілецького (1350 – 1370). На користь першої версії можуть свідчити клієнтарні зв'язки з домом Тарновських, які простежуються в Оріховських протягом XV-XVI ст. Цікаво, що сам Роксолан писав, що його володіння «трьома селами у перемиській землі» походять з монарших надань Владислава-Ягайла (польський король з 1386 по 1434 рр.).

Ян, молодший з двох вперше згаданих у джерелах братів Оріховських, був прадідом Роксолана. Він одружився з Катериною, племінницею Михайла Ваповського.

Трохи більше відомо про діда Роксолана – Олександра. Він брав участь у нещасливій варненській війні 1444 р., коли хрестоносне військо польсько-

угорських Ягелонів було розгромлене турками під болгарською Варною. У битві загинув і молодий король Польщі (з 1434) та Угорщини (з 1440) Владислав Варненчик (1424 – 1444). Пам'ять про хрестоносні подвиги діда автор «Турчик» беріг свято. Як припускає Туменовна, хрестоносна родова традиція покріплювала Оріховських у вірності католицизму. Проте, однозначних фактів на користь цього твердження польська дослідниця не наводить. Адже і руське православ'я було зовсім не чуже хрестоносній ідеї, а нещаслива варненська кампанія мала за мету допомогу Візантії. Відтак, висновок Туменовної, що пам'ять про предків хрестоносців плекала у Оріховських негативне ставлення до православного оточення і робила з них ревних католиків, виглядає натужним і не досить обґрунтованим.

Більш того, цьому непрямо суперечить продовження Олександром Оріховським родової традиції породичання з русинами. Він взяв шлюб з Малгожатою Кривецькою, русинського герба Кердея. Багатий посаг за дружиною та господарські здібності Олександра значно покращили добробут його родини. Він також зробив вдалу кар'єру в провінційній адміністрації, дослужившись до посади перемиського гродського судді. Усе це виводило Оріховських на почесне місце у середовищі шляхти руських провінцій Польської Корони.

Олександр мав трьох синів: Станіслава, Олександра і Яна. Усі вони вдало одружилися. Олександр взяв шлюб з Барбарою, дочкою хорунжого перемиського Яна (Стечка) Боратинського, сестрою підстарости краківського Петра (потім каштеляна перемиського). Оріховські були сусідами Боратинських, будинки їх у Перемишлі стояли поруч. Тому не дивно, що й другий Оріховський, Ян оженився з іншою сестрою впливового сусіда – Катериною. За Андрія Боратинського з Дубковичів вийшла заміж і дочка стрия братів Оріховських. Боратинські, гербу Корчак, також належали до старовинних русинських родів, отже знов маємо констатувати розгалужені зв'язки Оріховських з місцевою, староруською за походженням, аристократією.

Крім того, у цьому поколінні Оріховські породичалися з іншою впливовою українською родиною – Дрогойовських, також герба Корчак, які мали в роду православних єпископів. Катерина, сестра братів Олександровичів, стала матір'ю Яна Дрогойовського, католицького киявського єпископа, з яким ми ще зустрінемось як з покровителем Роксолана. Їх же кузина Анна була за Олександром Дрогойовським.

З двох інших дочок перемиського судді, одна, Софія, вийшла заміж за найближчого сусіда Оріховських – Петра Голубка з Натковичів і Дмитровичів. Другу ж дочку Дороту проти її волі, вже по смерті батька, пошлюбили з Михалом Войтицьким, сином підстоля львівського (його опікуном був Станіслав Кміта).

Про найстаршого (напевно) з синів перемиського судді і батька нашого героя – Станіслава, дійшло немало цікавих подробиць. Так, він був студентом краківського університету в 1494 р. за ректорату відомого Яна Сакрана (Яна з Освенціма молодшого, 1443 – 1527). Свою молодість батько Роксолана провів при дворах королів Яна-Ольбрахта і Олександра, куди потрапив, напевно, за протекцією могутніх Кміт, іншого староруського за походженням роду, з яким Оріховських довгий час в'язали клієнтарні стосунки. На той час придворна служба давала широкі можливості до ознайомлення із справами держави та для кар'єри військового.

Станіслав Оріховський тут не пас задніх. Він відзначився на військовій службі під час молдавської війни 1497 р., а також взяв участь і в литовсько-московській війні у кампанії 1502 р.

Окрім цього, перебуваючи при королівському дворі, Станіслав Оріховський, ймовірно, не залишився осторонь громадської полеміки навколо справи унії русько-православної церкви з католицьким костьолом. Актуальність її на той час підсилювалась фактом одруження короля Олександра з московською княжною Оленою Іванівною. На цей шлюб покладали надії не лише політичного замирення Литви і Москви, але сподівання на консенсус між західно- і східнохристиянськими світами. Саме в

цьому ключі діяв київський митрополит Іосіф I Болгаринович (1498 – 1501), прибічник унії церков – на засадах реалізації постанов Флорентійського собору 1439 р. У тому ж напрямку діяли і деякі католицькі ієрархи Литви і Польщі, зокрема, єпископ віленський Войтех Табор (1453 – 1507). Папський уряд підтримував цей рух, хоча й мав певні сумніви щодо його успіху. Увага Риму до унійного руху виразилась, наприклад, у буллі папи Олександра VI з 1501 р. про заборону перехрещення русинів при їх переході у католицитво.

За власним свідченням Роксолана, він народився 11 листопада 1513 р. Батько бажав бачити у сині зняряддя до здійснення честолюбних родинних амбіцій. Він звернув увагу на духовну ниву, як на таку, що відносно легко може забезпечити синівську кар'єру і піднесення загального статусу родини Оріховських у суспільстві. Подібні розрахунки цілком вкладалися в класичну схему соціальної еволюції, коли людина або сім'я, котра піднімається щаблями суспільної ієрархії, опановує нові, загалом більш «престижні» сфери діяльності. Саме тому Оріховські – досі військові та провінційні чиновники на початку XVI ст., звернули свою увагу і на «духовний хліб».

Відтак, коли Станіславу було тільки 12 років, батько виклопотав для нього канонію перемиську (акт капітули з 5 липня 1526 р.). Утім, юний Роксолан не був першим з Оріховських, хто вдався до священницької ниви. Трьома роками раніше, Олександр, вже згадуваний брат перемиського писаря, куштував хліба духовного: в 1522 р. був він каноніком перемиським, проте, мабуть, не припав цей «хліб» до смаку нащадку войовничих предків. Олександр швидко відмовився від кар'єри священника та взяв шлюб. Отже, опанування нового поля діяльності не відбувалося серед Оріховських зовсім гладко, що пізніше ще раз підтвердить і приклад самого Роксолана. Утім, маємо свідчення і вдалого пристосування до священницького життя в роду Оріховських. Петро Оріховський, син Яна, брата батька Роксолана, жив духовним хлібом. Його кандидатуру двоюрідні брати Ян і Миколай пропонували на пробоцтво в Кривчі; є він потім плебаном у Стречишках.

Невипадковість дій перемиського писаря щодо старшого сина підтверджує і факт, що не лише йому, але й іншому своєму синові – Олександрю – він виклопотав духовний уряд. У 1535 р. брат Роксолана став пробощем в Змігроді. Відтак, це має свідчити про високий престиж священицького сану в очах перемиського писаря.

Взагалі батько Роксолана мав шість синів: Станіслава, Яна, Миколая, Олександра, Давида і Роха. Жили вони недовго, за винятком Станіслава і Миколая (Ян помер до 1541, Олександр, Давид і Рох – після). Окрім Станіслава, Ян, Олекса і Рох були студентами університету краківського (Ян, разом із Станіславом, ще й віденського).

Підсумовуючи відомості XV-XVI ст. про рід Оріховських, слід ще раз відзначити їх незмінний тісний зв'язок з «руським світом». Інкorporація Окшичів до кола русько-української аристократії, до шляхетства Перемиської землі, яке найбільше серед інших давньоруських земель Польської Корони (з-перед 1569 р.) зберегло свій автохтонний характер, відбулася без помітних проблем. І саме Русі завдячували Оріховські своїм ім'ям, маєтками та просуванням щаблями соціальної драбини, відтак не дивно, що «політичне русинство» стало їх сімейною традицією. Проте і польська, а особливо малопольська шляхта Сандомирської та Краківської земель, прикордонних із Руссю, не була чужою родині Роксолана. Між іншим, протягом XVXVI ст. накреслився союз руської і малопольської аристократії у межах політичного цілого Корони Польської, тож випадок Оріховських не був винятком. Така ситуація мала сприяти формуванню у молодого Роксолана системи чисельних політичних і культурних лояльностей, існування якої він сам усвідомлював. У його «Химері» зустрічається така сентенція: «Є мені родоначальниця Польща, мати церква, вихователька Роксоланія».

Можливість черпати з різних криниць духовної традиції інтелектуально збагачувала майбутнього гуманіста, давала йому змогу більш об'єктивно судити про потенціал своєї батьківщини – Русі-України. Те, що її в житті Роксолана не змогли повністю затьмарити ані блиск шляхетської імперії, ані

велич гуманістичної Європи, свідчить про самотню силу і стійкість староукраїнського світу XVI ст. та про, відзначену Броделем, пріоритетність ідентичності рівня «провінції» для того часу.

С.Оріховський вступив до університету за ректората Яна Аміціна з Кракова (Amicinus, 1526). Був відданий у піклування магістра Антонія з Напаханія (Narachania під Познанню, 1494 – 1561), під керівництвом якого робив перші кроки у поважних науках. Зауважимо, що сам Роксолан про свій побут в Краківському університеті ніде не згадував, відтак реконструювати його університетське життя, можна лише за даними сторонніх джерел. В університеті він, напевно, уперше взяв до рук Аристотеля, познайомився з іншими античними авторами та творами Еразма Роттердамського, можливо також вивчав грецьку мову (його наставник Антоній відомий як знавець грецької мови та культури). Антоній з Напаханія, пізніше відомий як теолог і королівський проповідник, ректор університету в 1552- 1554 рр., видав античний підручник «Мистецтво граматики» Елія Доната, на якому певно навчав і Роксолана. Відомо, що протягом 1526-1529 рр. магістр Антоній викладав Аристотеля, «Іліаду» і граматику грецьку. За припущенням Т.Смоленського, Оріховський міг слухати згаданого англійця Леонарда Коксуса, який викладав Цицерона, Вергілія, Квінтіліана, Горація.

Наступний етап навчання Роксолана пов'язаний з Віденським університетом. Останній на той час переживав не кращі свої дні. С.Оріховський разом з братом Яном записався на літній семестр, який розпочинався 14 квітня 1528 р. Був вписаний до «нації» угорської*. Життям Роксолана у Відні опікувалась одна з місцевих купецьких родин.

Навчальний курс Оріховський слухав у школі найвідомішого тогочасного віденського гуманіста, професора ораторського мистецтва Іоанна (Яна)-Олександра Брасікана (Brassican, 1500 – 1539), молодого блискучого літератора і правознавця. Це була талановита людина і обдарований викладач, що умів запалити студентів. Він також був відомий як високоосвічений теолог, який не підтримав «модне» в німецьких інтелектуальних колах лютеранство.

Оріховський і на схилі життя з великою теплотою відгукувався про своє навчання у Брасікана.

Утім, 1529 р. був для Відня дуже важким, у зв'язку з турецькою війною. Восени турки взяли його в облогу. Купціопікуни, незважаючи на нехить Роксолана, який бажав продовжити навчання у Брасікана, ще до 21 вересня, коли під стінами Відня з'явилися перші турки, вивезли його з міста, що стало небезпечним, у Віттенберг в Саксонії. Загалом слід зазначити, що Відень полюбився Роксолану, протягом всього життя він плекав проавстрійські настрої і сина віддав у навчання до віденських єзуїтів.

Віттенберг, до якого потрапив Оріховський у вересні 1529 р., був славнозвісний перш за все як місце, де мешкали і навчали лідери протестантизму – Мартин Лютер зі своїм ученим другом і соратником Філіпом Меланхтоном. Утім, на момент прибуття Роксолана до міста обох їх там не було, юнак мусив чекати на них. Однак, зустрів Лютер юного втікача від турок напевно прихильно. Саме тоді проблема турецької загрози особливо займала духовного вождя протестантів. Крім того, Лютер і Роксолан мали один день народження і, не виключено, разом його святкували в 1529 році.

3 квітня 1530 р. Лютер і Меланхтон знову на кілька місяців від'їжджали з Віттенбергу. Можливо, тому й Роксолан залишив це місто. 17 травня знаходимо його у Кракові, де, за вимогою батька студента, відбувся суд через заставлені «Апофемати». Антоній з Напаханія був змушений повернути книгу. Т.Смоленський також висловлював думку, що Оріховський якийсь час міг знову навчатись в Краківському університеті, а також відвідати рідних у Перемишлі.

Подальші відомості про Роксолана надходять вже з 1531 р. Він записаний у метриці Лейпцігського університету (на літнє півріччя 1531 р.) – до «нації польської», до речі, з додатком «Russus» при імені. Лейпциг був ще католицьким і цим ймовірно пояснюється те, що Оріховський продовжив навчання тут, а не повернувся до Віттенбергу (можливо, це була воля батька, стурбованого впливом протестантів на сина).

Розділ 2. Оріховський та його погляди на проблеми побудови ідеальної держави.

Українські гуманісти кінця XVI — поч. XVII ст. усвідомлюють необхідність створення власної держави, "яка б політичними, дипломатичними, культурними, врешті військовими засобами відстоювала життя і свободу українського народу" [13, с. 102]. Загострення соціальних, національних та релігійних конфліктів стимулювали розвиток думки у державотворчому напрямі. В нових суспільно-політичних умовах загальні міркування про потребу побудови своєї держави набирають у вітчизняних гуманістів конкретнішого змісту. Право українського народу на власну державу, хоча й обґрунтовується волею Божою, але його втілення пов'язується з прагненнями людської спільноти. Водночас формується думка про необхідність добровільної відмови кожного індивіда від певної частини своїх прав і передачі їх державі в ім'я спільного добра. Бо кожна людина, — писав, наприклад П. Могила, — "від Бога й від природи має право на життя, на свободу та її захист, але якусь частку цих прав вона відчужує від себе й передає носіям державної влади", яка внаслідок цього стає виразницею волі та інтересів усіх (653, с. 110). Серед інших причин, що спонукають людей до єднання у державу, гуманісти, як вже зазначалося, називали вроджену схильність людей до суспільного життя, яка, за словами С. Оріховського, "немов би клеїть нас, єднає і ніби вузлом в'яже..." (10001, с. 125). Отже, розмірковуючи над проблемою походження державної влади, зважуючи можливість застосування відповідних античних (Арістотель, Цицерон) та сучасних йому ренесансно-гуманістичних концепцій до конкретних соціально-політичних умов Речі Посполитої, Оріховський серед інших причин її виникнення найбільшого значення надає вродженій схильності людей до суспільного життя.

Упродовж XVI ст. у Європі відбувався процес розпаду феодалізму і формування буржуазних відносин. Завдяки цьому нового розвитку набуло

вчення про походження держави з суспільного договору. Ця ідея, як відомо, зародилася ще в античні часи (коли робились перші спроби природного пояснення явищ суспільного життя), але вона знайшла своє класичне завершення у працях філософів XVII — XVIII ст. Маємо на увазі передусім Г. Гроція та Т. Гобса, які вчили, що творення держави є актом свідомої діяльності людей, наслідком їх договору заради встановлення загального миру і гарантування безпеки. Ідея суспільного договору, який виражав волю народу та його суверенність, — наскрізна тема і відомого трактату С. Оріховського "Напучення польському королю" (1543 р.).

На відміну від середньовічних уявлень про державу, коли вона сприймалась як категорія абстрактна, лише свого роду додаток до особи правителя; уявлялась не окресленою територіально, а сукупністю персональних служінь, гуманісти епохи Відродження говорили про цілком конкретні, національні держави, чітко обмежені територіально. Вони виходили із засновку, що людина має служити державі, яка уявлялась гарантом внутрішнього спокою і зовнішньої безпеки. Їхні ідеї були використані новітніми мислителями Європи для формування теорії суспільних конкордатів. Міркування українських гуманістів про сутність і призначення держави дуже близькі до ідей тогочасних західноєвропейських філософів. Держава, на їхню думку, має стояти над усіма станами, угруповуваннями та окремими громадянами і водночас відображати волю та інтерес кожного. Вона є сторожем і гарантом забезпечення добробуту народу та запорукою його вільного розвитку. Функції держави пов'язувались із охороною миру і майна, передусім із захистом вітчизни від зовнішніх і внутрішніх ворогів та ширення освіти і плеканням культури. Серед багатьох українських гуманістів, яких цікавили теорії держави, С. Оріховському належить видатне місце. Його погляди на сутність держави, її завдання і внутрішню будову — вершина суспільно-політичного вчення мислителя. Свої рекомендації про краще упорядження державного ладу Оріховський подав в окремому трактаті під назвою "Діалог про езекуцію польської держави", де наводить ряд обов'язків

не тільки громадян перед державою, але і навпаки — держави перед громадянами. Оригінальність і небуденність його реформаторського плану полягала вже навіть у тому, що він закликав до повернення того ладу в Польщі, який існував за предків. Якщо зважити на те, що в епоху Відродження всі надбання попередніх поколінь відкидалися беззастережно, навіть не зважаючи на явну їх слушність, ці погляди Оріховського, як пише польський дослідник Й. Ліхтенштуль, "варті всілякого схвалення" (1001, с. 117 — 118).

Особливий наголос на сторінках "Діалогу" робив мислитель на тісному зв'язку між моральним поступом і працею для держави; оберіганні її цілісності, що дорівнювало, на його переконання, піклуванню про власне спасіння. У своїй концепції держави С. Оріховський обстоював необхідність захисту інтересів широких суспільних верств. Разом з тим, він розуміє державу як об'єднання лише вільних людей: "Держава є об'єднанням багатьох домів, поселень, міст, повітів, земель, вільних людей, які одному, родом найславнішому, волею найяснішому, справедливістю найпохвальнішому і мужністю найславнішому зверхникові, обраному вільним голосом вільних людей, для спільного добра добровільно піддані" (297, с. 16).

Обґрунтовуючи свої державно-правові погляди, він чимало запозичує з античних політичних теорій. Це дало підстави одним дослідникам вважати його "платоніком" і виводити з Платона його розуміння держави, іншим — зараховувати його до "арістотеліків", зважаючи на аналогічну Арістотелевій назву його твору "Політія". Насправді, Оріховський не був палким прихильником ні того, ні другого. Він добре бачив, що Платон створив абстрактну схему ідеальної держави, і розумів, що у своїй концепції держави Арістотель, по суті, відтворив сучасні йому суспільні відносини грецьких держав-полісів. Він брав з їхніх учень лише те, що відповідало його власним уявленням про ідеальну державну організацію. Переосмислюючи політичні теорії обох видатних грецьких філософів, він також чимало запозичив з ціцеронівської концепції держави, що й стало найкращим компромісом між

методом Платона й Арістотеля. Так теза Оріховського про те, що "держава є зібранням громадян, об'єднаних спільним правом і спільною користю" (299, с.

Розділ 3. Суспільно- політичні ідеї та теорія природного права у працях

С. Оріховського

С. Оріховський – автор низки суспільно-політичних трактатів яскраво гуманістичного спрямування. Це дві промови „Про турецьку загрозу” (1543, 1544 рр.), „Про целібат” (1547 р.), „Відступництво Риму” (1547 р.), „Напучення королеві польському Сигізмунду II Августу” у двох редакціях (1543, 1548 рр.), „Промова на похороні Сигізмунда I” (1548 р.). Також він автор „Хронік”, присвячених опису 5 років з історії Польщі. Ці його праці написані латиною. Писав С. Оріховський і польською мовою. Зокрема, його твір „Квінкункс, тобто вірець устрою Польської держави” (1564 р.), листи, діалоги, памфлети, промови створено польською. Власне життя С. Оріховський описав у листах до П. Рамузю та Я. Комендоні. Назвавши себе Роксоланином, С. Оріховський підкреслював свою приналежність до руського, себто українського народу. Помер мислитель 1566 року.

С. Оріховський знав багатьох визначних мислителів свого часу – з Австрії, Німеччини, Швейцарії, Італії, Польщі. Оpubліковано 110 листів, адресованих цим людям, а 18 – до Оріховського. Зокрема, він був знайомий з відомим гуманістом, професором Віденського університету поетом Яном Александром Брасіканом (помер 1539 року), німецьким реформатором церкви і засновником протестантизму Мартіном Лютером (1483 – 1546 рр.), німецьким протестантським теологом, педагогом Філіпом Меланхтоном (1497 – 1560 рр.), теоретиком, одним із засновників реалістичної теорії мистецтва в Західній Європі Альбрехтом Дюрером (1471 – 1528 рр.), італійським гуманістом істориком Паоло Рамузю (I-ша пол. XVI ст.), папським нунцієм у Польщі кардиналом Яном Комендоні (1524 – 1584 рр.) та багатьма іншими. Постать і твори С. Оріховського були знані й користувалися популярністю не лише на Русі та в Польщі, а й у Європі.

Інтереси гуманістів епохи Відродження зосереджувалися на людині. Від середньовічного теоцентризму Ренесанс переходить до антропоцентризму.

Віднині людина з її думками, почуттями, переживаннями, емоціями, прагненнями перебуває в центрі уваги політичних мислителів епохи. Саме проблема людини, її соціального буття, морального світу визначає світогляд Відродження, а „ідеї гуманістичного антропоцентризму з його трактуванням людини як найвищої цінності, обґрунтовували стихійне самоутвердження особистості в її чисто земному втіленні” [4, с. 624]. С. Оріховський творить концепцію самодостатньої людини, від якої залежить, чи стане вона гідною високого призначення, чи перетвориться на „огидну й нікчемну тварину”. Така людина не може існувати без свободи волі. Йдеться про свободу людини в її діях і вчинках, право вибору між добром і злом.

У добу Відродження проблема свободи волі осмислюється на новому рівні. Згадаймо полеміку між Еразмом Ротердамським і Мартіном Лютером. Еразм наголошує на праві людини добровільно обирати правильний шлях, необхідності усвідомлення нею відповідальності за свої вчинки. Лютер сформулював концепцію абсолютного передвизначення, згідно з якою людська воля не відіграє жодної ролі і значення, розвинув теорію несвободи волі та спасіння через віру. На думку С. Оріховського, людина наділена свободою волі й розумом. Свобода волі потрібна їй, аби творити добро чи зло. Вона має відповідати за своє майбутнє через здійснені нею вчинки, тому майбутнє визначається людиною, а не Богом. Сенс життя людини, за С. Оріховським, – у досягненні щастя та особистої свободи. Найбільша вартість людського життя – залишитися в пам’яті нащадків після смерті.

Неминучим у працях політичних мислителів доби Відродження є звеличення видатної особистості, її ролі в історичному процесі. Це – яскравий вияв реалізації ідеї антропоцентризму. У творчості С. Оріховського ідея видатної і сильної особистості, котра є учасником історії, найбільш зреалізована в „Промові на похороні польського короля Сигізмунда Ягелона”. Він підносить постать короля: „Сигізмунд жив краще, ніж ті говорили, й краще правив, ніж вони навчали. Таким чином, наш король був не вигаданим і не мальованим, але живим, вів справи так, що Бог зробив його прикладом для

інших королів” [5, с. 181]. Відповідно до світогляду Відродження, С. Оріховський бачить свого героя у контексті загальносвітової історії, наголошує на його значенні не лише для Польщі, а й інших держав: „Бо коли здобув мир для своєї держави, став речником миру не тільки для своїх підлеглих, а й для інших народів і держав” [6, с. 192 - 193].

Ідея звеличення видатної особистості звучить і в творі „Життя і смерть Яна Тарнавського”. Тут герой є втіленням ідеального сенатора, людини, котра підтримує короля: „Ян Тарнавський, високої проби сенатор, дораджував не тільки на війні, а й удома, охороняючи республіку. Знаючи, що республіка є не що інше як тільки *coetus civium commonione iuris et societate utilitatis* („зібранням громадян, поєднаних правом і спільною користю”), він найбільше дбав, щоб наша польська громада, спільністю права і одностайним пожитком з’єднана, цілою в Польщі була. Але оскільки вважав, що справедливість у Речі Посполитій є ніби душею в тілі... (держави, позбавлені справедливості, є нічим іншим, як справжньою злочинністю), то і дбав про справедливість у Польщі як про власну душу” [7, с. 279].

З образу ідеального правителя С. Оріховський виводить ідеал людської доброчесності, а це – цнотливість. Для мислителя характерний яскраво виражений оптимістичний погляд на людське життя, в котрому слід досягати гармонії і щастя. А щастя, за С. Оріховським, – можливість для повного вияву особистості, її максимальної реалізації. Серед особистих якостей людини С. Оріховський особливо виокремлює розум, що дається людині Богом. Саме розум творить підстави для вчинення доблесних вчинків, він є також інструментом духовного спасіння, засобом пізнання навколишнього світу, Божественного єства. Про користь розуму в суспільному житті С. Оріховський пише в „Напученні” та в промові на „Похорон Сигізмунда”. У нього розум часто ототожнюється з мудрістю. В цих же творах виявляються й історіософські погляди мислителя, котрий „сприяв формуванню нової історіографії з виразним національним змістом” [8, с. 189]. С. Оріховський надає історії соціального й політичного значення, оскільки вона допомагає

з'ясувати суть і причини сучасних явищ суспільно-політичного життя, вимальовує перспективу. Мислитель наголошує на необхідності об'єктивного опису історичних подій. Певний відступ від правдивості можливий у напученнях і надгробних промовах.

С. Оріховському притаманний критичний метод при осмисленні джерел. Текст для нього – логічна та історична цілісність. За С. Оріховським, історичний процес – прогрес духовних і політичних форм суспільного життя: моралі, правових і державних інститутів, знання тощо.

Наступна проблема, котра є однією з визначальних у суспільно-політичних поглядах С. Оріховського, – роздуми про державу, проблеми політики та етики. Це було близьким і зрозумілим йому, адже сам був суспільно-політичним діячем. Загалом же створений вітчизняними гуманістами „комплекс державно-правових ідей становить їх найвагоміший внесок у розвиток тогочасної української думки. Найбільшу увагу вони приділяли проблемам походження та сутності держави, війни і миру, а також осмисленню форм державного правління” [9, с. 236].

Ідея антропоцентризму в С. Оріховського логічно вливається в його концепцію держави. Для нього людина – важливий чинник творення державного організму. А серед внутрішніх чинників походження держави він вбачає розум і мову.

Наприкінці XVI століття починає формуватися українське козацтво. Тож гуманісти висловлюють думку, що українська держава виникла не лише з волі Бога, а й завдяки старанням давніх русичів-українців. Відповідно і в С. Оріховського бачимо дві підстави для виникнення держави – залежна від умов життя воля індивіда і вроджений інстинкт до суспільного життя. Українські гуманісти межі XVI – XVII століть усвідомлюють необхідність творення національної держави, „яка б політичними, дипломатичними, культурними, врешті військовими засобами захищала життя і свободу українського народу” [10, с. 102]. Саме в добу Відродження народжується ідея національної держави, чітко обмеженої територіально.

Висновки

Станіслав Оріховський-Роксолан як історик та політичний мислитель стояв біля витоків новочасної української інтелектуальної традиції. Своєю багатогранною творчістю він сприяв впровадженню до наукового процесу в Україні вибагливих запитів європейського Високого Відродження. Як і у багатьох інших «титанів гуманізму», світогляд Роксолана був здетермінований такими засадничими принципами як антропоцентризм, котрим повертався античний погляд на людину «як міру всіх речей»; прагматизм, що вимагав шукати способів покращення реального «земного» світу; та ідеалізм, який дістався вченим Нового часу у спадок від релігійного світосприйняття і штовхав їх на «подвиг», на шлях людського самовдосконалення та вихід за «межі» прагматичного реалізму.

Комплексний підхід до вирішення суспільних проблем характерний для гуманістичної науки, позначився на специфіці творчого доробку Роксолана у царині історіографії та суспільнополітичної думки. У ньому історія і політика пов'язані настільки щільно, що будь-який розгляд їх у відриві одна від одної виглядатиме цілком штучно та схоластично.

За походженням і вихованням С.Оріховський належав до шляхетського стану. За пануючими уявленнями того часу саме цей стан вважався репрезентативною верствою будь-якого народу, його «політичною нацією». Традиційний погляд на шляхту як колективного володаря землі-королівства в Короні Польській, завдяки шляхетській революції першої половини XVI ст., набув статусу політичного імперативу. Рід Оріховських, соціальне просування якого було тісно пов'язане з процесами громадянської емансипації шляхти, став відправною точкою для формування у Роксолана «активної життєвої позиції». Чудова ж гуманістична освіта зробила з нього «для потреб коронних готову людину», справжнього трибуна «революційного» шляхетства.

Творчий шлях Оріховського відрізняється цілісністю і відсутністю різких змін поглядів, проте його можна поділити на три основні періоди. Так,

Список використаних джерел

1. Вирський Д.С. Питання аграрних відносин в українських землях польського королівства у творчості С.Оріховського-Роксолана // Питання аграрної історії України та Росії (XVIII-XX ст.). Матеріали третіх наукових читань, присвячених пам'яті Д.П.Пойди. – Дн-ськ, 1999. – С.77-82.
2. Вирський Д.С. «Гетьманські чесноти»: образ полководця та державного діяча в політичній свідомості українсько-польського суспільства XVI ст. (за творами Ст.Оріховського-Роксолана) // Грані. – № 3(5) травень-червень 1999 р. – Дн-ськ, 1999. – С.38-41.
3. Вирський Д.С. «Цивілізаційна» проблематика у творчості С.Оріховського-Роксолана (переважно за матеріалами «Турчик») // Збірник наукових праць молодих вчених. Історія. – Вип.1. – Дн-ськ, 1999. – С.94-107.
4. Вирський Д.С. В пошуках «золотого віку» (ренесансні історичні міфологеми в історіографічній спадщині С.Оріховського-Роксолана) // Південний архів. Збірник наукових праць. Історичні науки. – Вип.2. – Херсон, 1999. – С.88-100.
5. Вирський Д.С. «Польська політія» – ідеальна держава Ст.Оріховського-Роксолана // Гуманітарний журнал. – №3 (3). – Дн-ськ, 1999 (літо). – С.36-43. Вирський Д.С. «Коло джерел» як «коло ідей» (за читацькими уподобаннями Ст.Оріховського-Роксолана) // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія. Історія та археографія. – Вип.8. – Дн-ськ, 2000. – С.97-100.
6. Вирський Д.С. «Solo tibi» проти «solo fide» (східноєвропейський інтелектуал і тупики Реформації) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип.IV. – Дрогобич, 2000. – С.65-72.
7. Геровский Юзеф-Анджей. Польша среди европейских государств (XVI-XVII) // Вопросы истории. – М., 1977. – № 12. – С.135-147. Голенищев-Кутузов Илья Н. Гуманизм у восточных славян (Украина и Белоруссия). – М., 1963. – 96 с.